

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ЎЗЛАШТИРГАНЛИК ДАРАЖАСИНИ АНИҚЛАШ ДИАГНОСТИКАСИ

Онахон Маннаповна Жабборова

Тошкет вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти (PhD)

Динорахон Турғунбой қизи Сапарбаева

Тошкет вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти талабаси

АННОТАЦИЯ

Мақолада бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирганлик даражасини аниқлаш диагностикаси хусусиятлари тўғрисида фикр юритилган.

Калит сўзлар: таълим, бошланғич, ўқувчи, ўзлаштириш, диагностика, билим, кўникма.

КИРИШ

Ўзбекистон халқ таълимини ривожлантириш бўйича Миллий дастурида бошланғич таълимни ривожлантириш ва унда ўқувчиларнинг сифатли таълим олишини таъминлаш вазифалари қўйилган [1]. Мазкур вазифаларнинг ижросини таъминлаш жараёнида бошланғич таълим муаммоларини илмий, назарий ва методологик жиҳатдан тадқиқ этиб бориш тақозо этилади. Тадқиқотларнинг хулосалари асосида бошланғич таълимни ривожлантиришнинг янги йўналишлари ва мезонлари белгиланади. Шу жиҳатдан бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирганлик даражасини *диагностика* қилиш масаласини илмий тадқиқ этиб бориш ва бу борада янгича ёндашувни ишлаб чиқиш долзарб бўлиб турибди.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

“Диагностика” атамаси лотинча бўлиб, унинг маъноси “ўқувчиларнинг билимларини ўзлаштиришлари ва тарбияланганлик даражасини ҳар томонлама ўрганиш, таҳлил қилиш асосида хулосалар чиқариш, баҳолаш ва янада такомиллаштириш юзасидан тавсиялар бериш” демакдир [2]. Дикқат қилинса, диагностика масаласида қуйидагилар муҳим ўрин тутди:

- ўқувчиларнинг олган билимлари даражасини аниқлаш;
- ўқувчиларнинг тарбияланганлик даражасини ўрганиш;
- мазкур йўналишлар бўйича олинган маълумотларни

таҳлил қилиш ва хулоса чиқариш;

- келинган ҳулосалар асосида ўқувчиларнинг билим ва тарбияланганлик даражасини баҳолаш;

- баҳолашнинг натижалари асосида ўқувчиларнинг билим ва тарбияланганлик даражасини ривожлантиришга оид тавсияларни ишлаб чиқиш.

Шу сабабли диагностика атамаси аниқлаш, ўрганиш, ҳулоса чиқариш, баҳолаш ва тавсиялар бериш тушунчалари асосида Педагогика назарияси ва амалиётининг энг муҳим йўналишларидан бири сифатида намоён бўлади.

Бошланғич синф ўқувчиларининг билимларини ва тарбия асосларини ўзлаштирганлик даражасини аниқлаш диагностикаси нисбатан ўзига хос *хусусиятларга* эга бўлади. Бу хусусиятларнинг асосийлари қуйидагилардан иборат:

1. *Диагностика жараёнига қонуниятлар асосида ёндашиш.* Унга кўра, бошланғич синф ўқувчиларининг билим ва тарбияланганлик даражасини диагностика қилишда педагогик ҳамда психологик қонуниятларга қатъий асосланилади. Эътибор беринг:

а) асосий педагогик қонуниятлар:

- бошланғич синф ўқувчиларининг жисмоний ва ақлий имкониятларини ҳисобга олиш;

- бошланғич синф ўқувчиларининг ҳуқуқларини устувор билиш;

- бошланғич синф ўқувчиларининг психофизиологик ва жисмоний жиҳатдан ривожланиш жараёнида эканлигини ҳисобга олиш ва ҳ.к.

б) асосий психологик қонуниятлар:

- бошланғич синф ўқувчиларининг руҳий ҳолати ва вазиятларини яхши билиш;

- бошланғич синф ўқувчиларининг руҳий кўникма ва малакаларини аниқ тасаввур қилиш;

- бошланғич синф ўқувчиларининг руҳий ривожланиш жараёнида эканлигини ҳисобга олиш ва ҳ.к.

Мана шу педагогик ва психологик қонуниятларга асосан бошланғич синф ўқувчиларининг билим ва тарбияланганлик даражасини диагностика қилиш бу ишнинг ўзига хос хусусиятларидан бирини белгилайди.

2. *Аниқ диагностик жараённи амалга ошириш.* Унга кўра, бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирганлик даражасини синфлар кесимида аниқ амалга ошириш ва бунда муносиб тавсияларни ишлаб чиқиш назарда тутилади. Шу жиҳатдан бошланғич синф ўқувчилари бўйича амалга ошириладиган диагностика ишлари қуйидагилар бўйича маълумотларни тўплайди:

- а) ўқувчиларнинг билим даражасини аниқлаш;
- б) ўқувчиларнинг тарбияланганлик кўникмасини аниқлаш;
- в) ўқувчиларнинг ўзлаштирган билим ва тарбия асосларини амалиётда қўллай олиш малакасини аниқлаш.

Бунда ўқувчиларнинг *билим даражасини* аниқлаш янги Миллий дастуримизнинг дастурига биноан, уларнинг аниқ, табиий ва гуманитар фанлар асосларини ўзлаштириш бўйича билимларига эътибор берилади. Мисол учун, “Она тили ва ўқиш саводхонлиги” ўқув фани бўйича бошланғич синф ўқувчиларининг билим ва тарбияланганлик даражасини диагностика қилишда уларнинг онги ва ахлоқида фикрлаш ҳамда ахлоқий муносабатларнинг таркиб топганлигига эътибор қаратилади. Натижада бу борадаги диагностика кўрсаткичлари бошланғич синфлар кесими шаклида маълумотнома тарзида тайёрланади. Бошланғич синф ўқувчиларининг *тарбияланганлик кўникмасини* диагностика қилишда уларнинг ижтимоийлашганлиги, ахлоқий фазилатларни ўзлаштиришга киришганлиги ва фаолиятда ахлоқий муносабатлар меъёрларига амал қилиши масалаларига диққат қаратилади. Натижада бошланғич синф ўқувчиларининг тарбияланганлик даражаси ва ҳолати тўғрисида синфлар кесимида маълумотнома шакллантирилади. Бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирган билим ва тарбия асосларини амалиётда қўллай олиш *малакасини* диагностика қилишда уларнинг мустақил фикрлаши, хатти-харакати ва ўзгаларга муносабатига асосий эътибор қаратилади. Бунинг натижасида ҳар бир ўқувчининг малака даражаси тўғрисида аниқ маълумотларга эга бўлинади ва бу маълумотлар умумлаштирилиб, синфлар кесимида тайёрланади.

Эътибор берилса, бошланғич синф ўқувчиларининг билим, кўникма ва малака даражаларини диагностика қилишда умумий ўрта таълим мактаблари ўрта ва юқори синф ўқувчиларига нисбатан ўзига хос ёндашувлар асосида ҳаракат қилинади. Бунда бошланғич синф ўқувчиларининг билим, тарбия асослари ва уларни амалиётда қўллай олиш кўникмаларининг ривожланиш жараёни эканлигига бирламчи қонуният сифатида таянилади.

3. *Диагностик даражасин ривожлантириш бўйича тавсиялар.* Унга кўра, бошланғич синф ўқувчиларининг билим, кўникма ва малака даражаларини диагностикаси натижасида олинган маълумотларга таянган ҳолда мазкур даражаларни ривожлантириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилади ҳамда бошланғич таълимни амалга оширувчи масъулларга тақдим этилади. Бундай тавсияларни ишлаб чиқиш қуйидаги йўналишларда амалга оширилади:

- a) ўқувчиларнинг билим даражасини аниқ, табиий ва гуманитар фанлар асосларини тенг ривожлантириш бўйича назарий тавсиялар;
- б) ўқувчиларнинг тарбияланганлик даражасини ривожлантириш бўйича амалий тавсиялар;
- в) ўқувчиларнинг ўз билимлари ва тарбияланганлик асослари кўникмаларини амалиётда қўллай олиш малкасини ривожлантириш бўйича методик тавсиялар.

Диққат қилинса, бошланғич синф ўқувчиларида ўтказилган диагностика ишларининг натижасида мана шундай ривожлантириш тавсиялари ишлаб чиқилиши тақозо этилади. Бу тавсиялар назарий, амалий ва методик йўналишларда алоҳида тайёрланади ҳамда улардан фойдаланиш механизмлари белгилаб берилади.

Бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирганлик даражасини диагностика қилиш ишлари мактаб Педагогик кенгаши ёки таълим муассасаларини бошқарувчи органлар томонидан белгиланади ҳамда мазкур ишни амалга ошириувчи Ишчи гуруҳи тузилади. Ишчи гуруҳи аниқ режа асосида бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирганлик даражасини чораклик ва йиллик даврларига мос равишда диагностика қилиб боради. Диагностика натижалари бўйича ишлаб чиқилган Маълумотномани тегишли таълим муассасаларига ва уларнинг бошқарув органларига тақдим этади.

Кези келганда таъкидлаш лозимки, бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирганлик даражасини диагностика қилиш гуруҳини тузишда илмий мутахассислар ва тажрибали ўқитувчиларнинг имкониятларидан кенг фойдаланиш кутилган самарани беради.

Олий педагогик таълим жараёнида бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларига бошланғич таълимда амалга ошириладиган диагностика асослари, назарий хусусиятлари, методологик омиллари ва амалий кўникмалар бўйича касбий компетенция бериш мақсадга мувофиқ бўлади. Бунинг учун мутахассислик (педагогик) мажбурий фанларнинг модуллари диагностика ва унинг бошланғич синфларда амалга ошириладиган хусусиятлари тўғрисида билим, кўникма ҳамда малака бериш билан бойитилиши мақсадга мувофиқ бўлади [3].

ХУЛОСА

Шундай қилиб бошланғич синф ўқувчиларининг ўзлаштирганлик даражасини диагностика қилиш ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, у педагогик таълимнинг кластер,

таҳлил ва амалиёт методларига қатъий асосланади. Диагностика натижасида ўқувчиларнинг билим, тарбия ва амалий фаолият бўйича кўникмаларини ривожлантириб бориш имкониятларига эга бўлинади. Шу сабабли диагностика масаласи Педагогик илмий тадқиқотчиликнинг асосий йўналишлардан бири эканлигини таъкидлаб ўтиш жоиз.

REFERENCES

1. 2022-2026 йилларда Халқ таълимини ривожлантириш бўйича Миллий дастур. // www.ziyonet.uz
2. Ҳасанбоев ва бошқ. Педагогика фанидан изоҳли луғат. – Тошкент, 2009.
3. Жабборова О.М. Бошланғич таълимнинг янги назарий масалалари. – Тошкент. 2022

